

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

Ветеринария факультеті
А Л К А Н Д А Р

ДӘРІСКЕР: х.ғ.к, доцент
Бәзілбаев Сәкен Мұхатайұлы

Мақсаты:

- Алкандар, жалпы формуласы, гомологтық қатары, изомерлері, атаулары, алкандарды алу және химиялық қасиеттері мен қолданылуы туралы жалпы түсінік беру
- Көмірсутектер туралы білімдерін, ойлау, есте сақтау дағдыларын дамыту
- Тапсырмаларды орындай отырып, ұқыптылыққа, жауапкершілікке тәрбиелеуге ұмтылу

Дәріс жоспары:

1. Қаныққан көмірсутектердің жалпы формуласы, анықтамасы.
2. Гомологтық қатары.
3. Изомерия түрлері.
4. Атом құрылысы.
5. Физикалық қасиеті.
6. Алыну жолдары.
7. Химиялық қасиеті.
8. Қолданылуы.

Алкандар. (қаныққан көмірсутектер. Парафиндер..)

Алкандар – көміртектің барлық атомдары дара (σ -) сигма байланыспен байланысқан жалпы формуласы мынандай көмірсутектер

Метанның гомологтық қатары

Гомологтар – құрылысы мен қасиеті ұқсас ,бір немесе бірнеше CH_2 . тобына айырмасы бар жалпы формуласы бірдей заттар

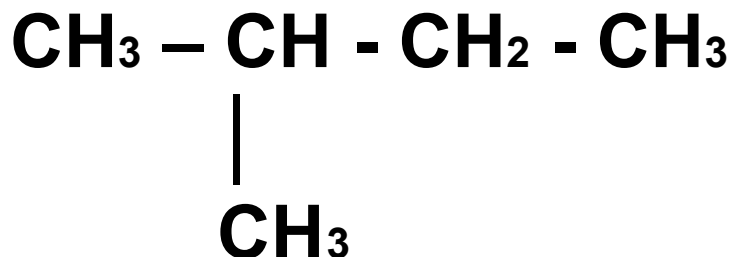
● CH_4	мет <u>ан</u>	● C_6H_{14}	гекс <u>ан</u>
● C_2H_6	эт <u>ан</u>	● C_7H_{16}	гепт <u>ан</u>
● C_3H_8	проп <u>ан</u>	● C_8H_{18}	окт <u>ан</u>
● C_4H_{10}	бут <u>ан</u>	● C_9H_{20}	нон <u>ан</u>
● C_5H_{12}	пент <u>ан</u>	● $\text{C}_{10}\text{H}_{22}$	дек <u>ан</u>

Радикалдар – жұптаспаған электроны бар бөлшектер.

Саны	Сан атауы	Радикалдың формуласы	Радикалдың атауы
1	Моно-	-CH₃	Метил
2	Ди-	-C₂H₅	Этил
3	Три-	-C₃H₇	Пропил
4	Тетра-	-C₄H₉	Бутил
5	Пента-	-C₅H₁₁	Пентил

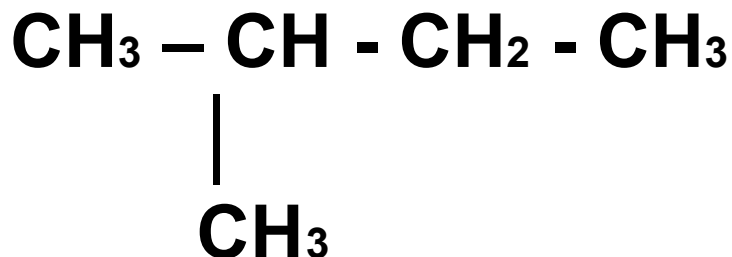
Алкандардың Изомериясы және номенклатурасы

Құрылымдық:

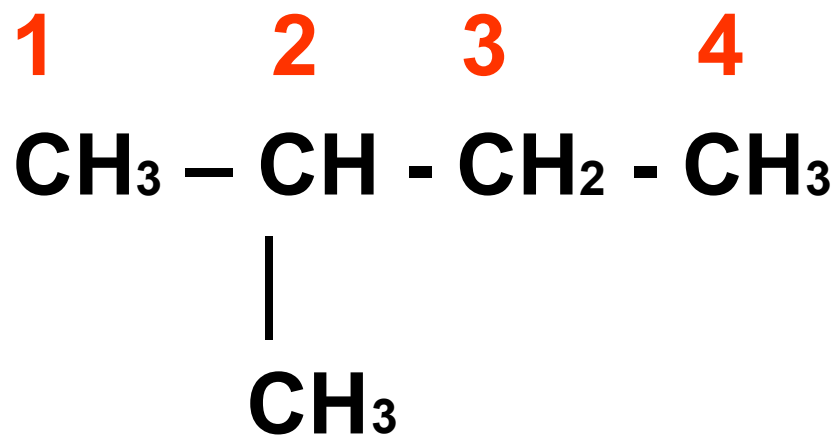
Алгоритм.

1. Негізгі тізбекті таңдап алу:

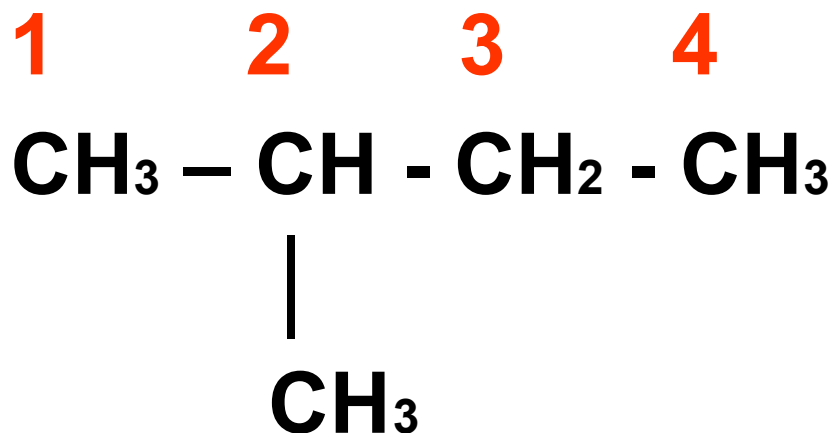
Алкандардың Изомериясы және номенклатурасы

2. Негізгі тізбектегі атомдарды
нөмірлеу және радикалдың орнын
анықтау

Алкандардың Изомериясы және номенклатурасы

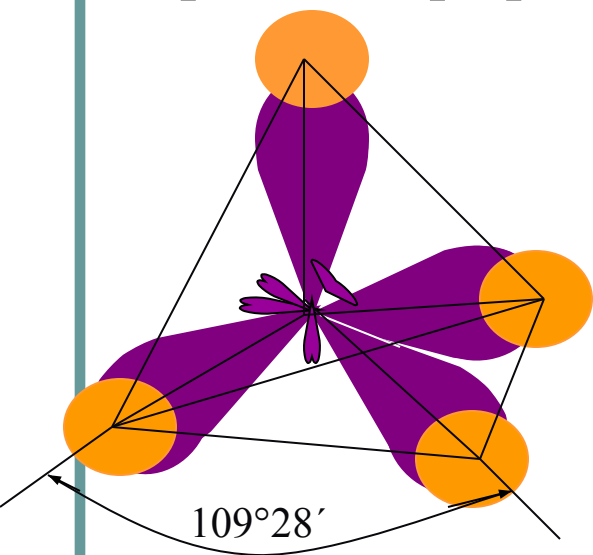
3. атау:

2 - метилбутан

Метанның құрылысы

- алкандарға sp^3 -гибридтену тән;
- байланыс ұзындығы $C-C = 0,154$ нм
- орбиталдар арасындағы бұрыш = $109^\circ 28'$

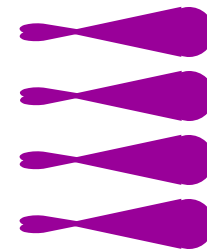
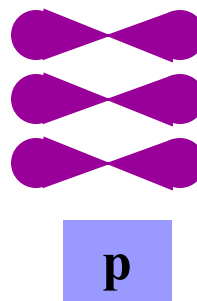
Метан

сурет2.

сурет 1.

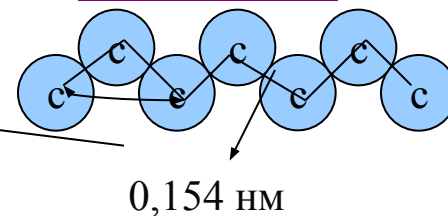

+

көміртегі және сутегі орбитальдарының қабысуы

сурет 3.

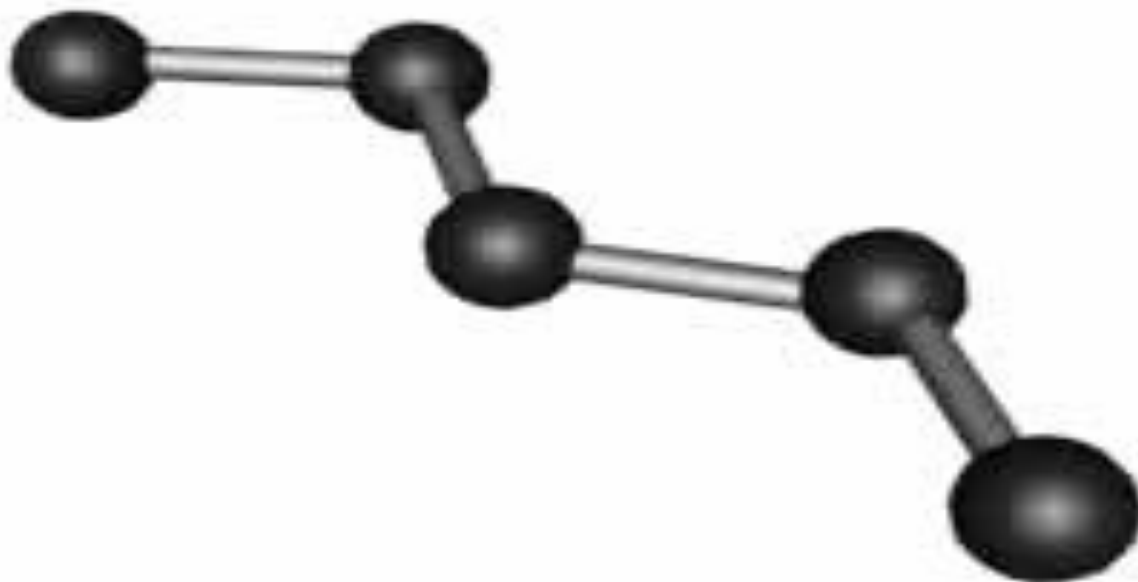

Гибридтелген орбиталь

Метан қатары гомогтарының күрылысы

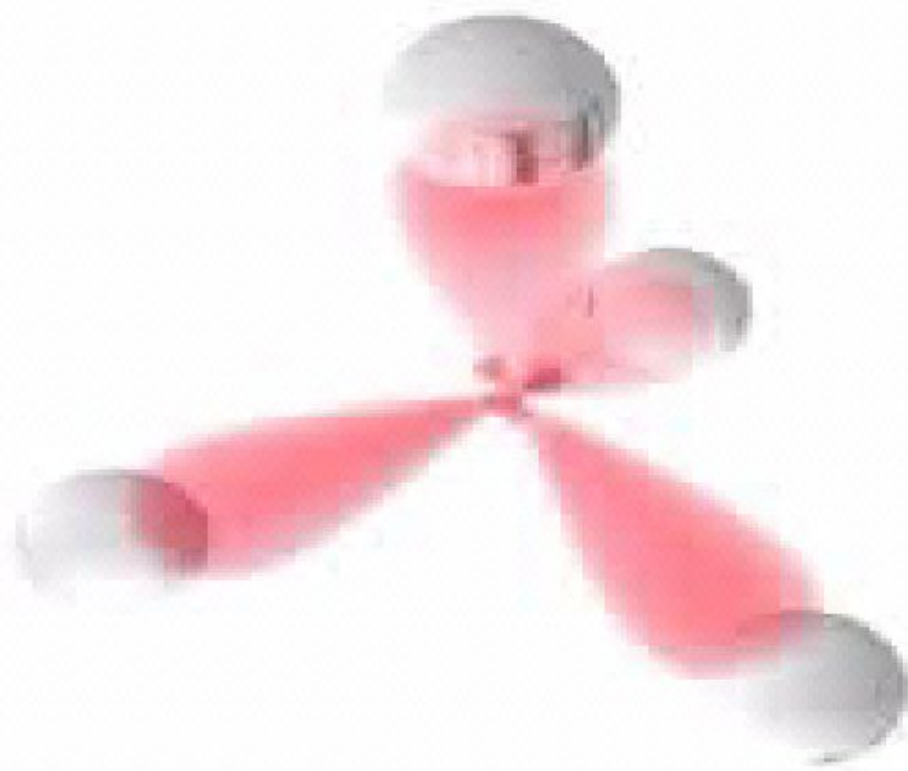

Алкандардың құрылысы

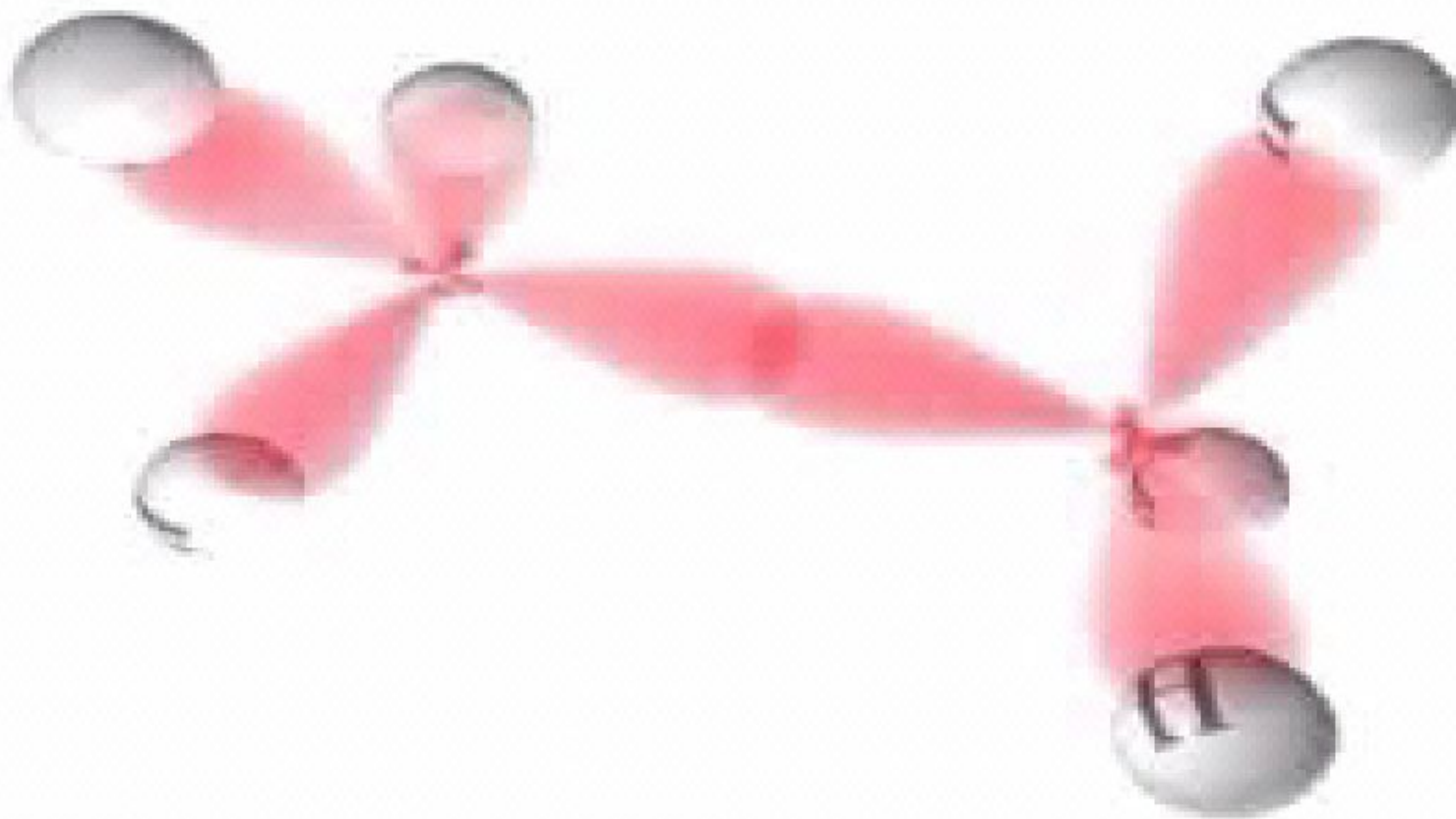

uu_13_2

Метанның кеңістік пішіні

Этанның пішіні

Физикалық қасиеттері

**$\text{CH}_4 \dots \text{C}_4\text{H}_{10}$ –
газдар**

Т қайнау:

$-161,6 \dots -0,5 \text{ } ^\circ\text{C}$

Т балқу:

$-182,5 \dots -138,3 \text{ } ^\circ\text{C}$

**$\text{C}_5\text{H}_{12} \dots \text{C}_{15}\text{H}_{32}$
–сұйықтар**

Т қайнау:

$36,1 \dots 270,5 \text{ } ^\circ\text{C}$

Т балқу:

$-129,8 \dots 10 \text{ } ^\circ\text{C}$

**$\text{C}_{16}\text{H}_{34} \dots$ ары
қарай қатты заттар**

Т қайнау:

$287,5 \text{ } ^\circ\text{C}$

Т балқу:

$20 \text{ } ^\circ\text{C}$

***Салыстырмалы молекулалық массаларының
өсу ретіне қарай қайнау, балқу
температуралары артады***

Алынууы

1) Өнеркәсіпте

а) мұнай өнімдерін крекингілеу :

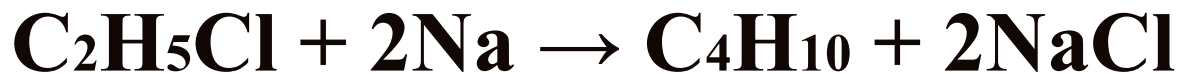

2) Зертханада:

а) карбидті гидролиздеу:

б) **Вюрц реакциясы:**

в) карбон қышқылының натрий тұздарын
декарбоксилдеу

Метанды алу

Химиялық қасиеттері

**Замещение атомов
водорода**

Дегидрирование

Крекинг

Окисление

Химиялық қасиеті

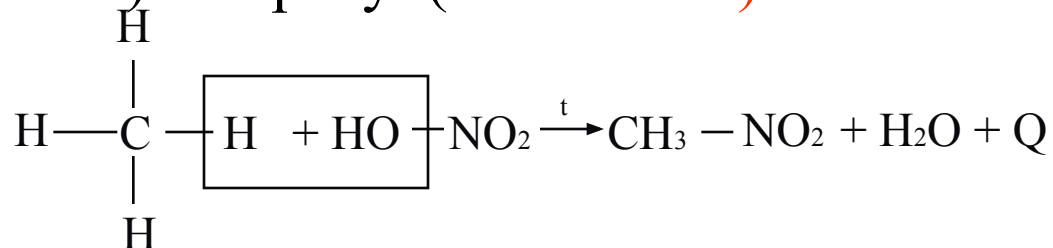
1. Орын басу реакциялары

Реакция радикалды механизм бойынша жүреді.

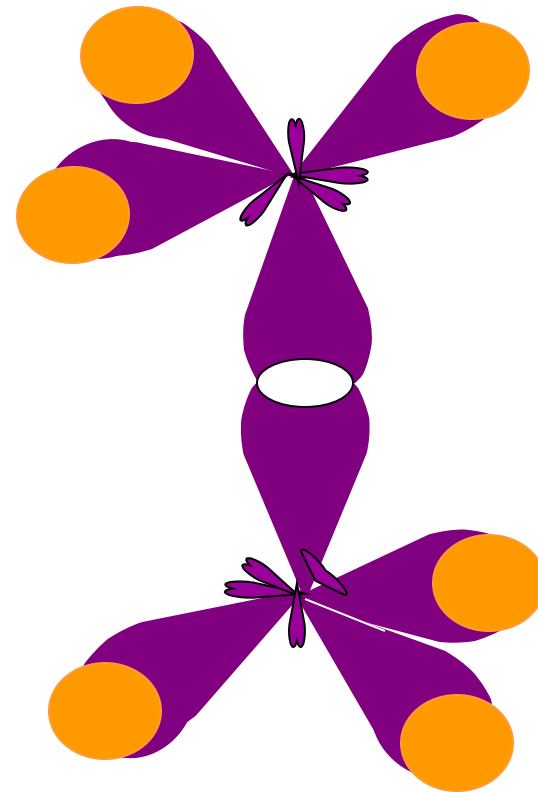
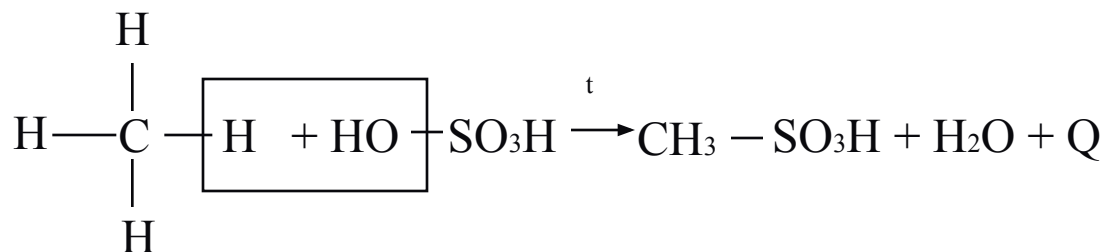
1) Галогендеу реакциясы

2) Нитрлеу (**Коновалов**):

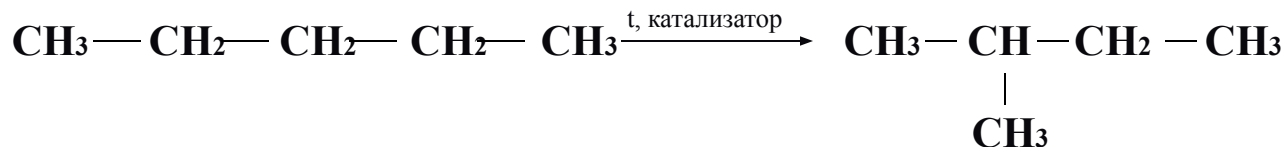

3) сульфирлену:

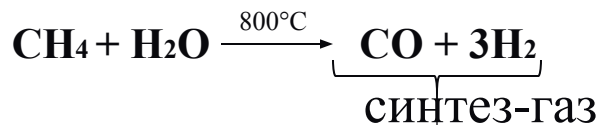

Этан

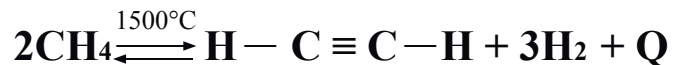
2. Изомерлену реакциясы:

3. Су буында жүретін реакциялар:

4. дегидрлену:

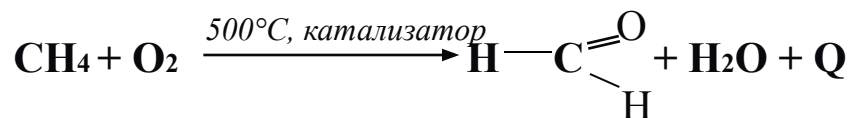

5. тотығу:

Қаныққан көмірсутектер оттегі жеткілікті болғанда көмірленбей жанады)

Катализаторт қатысында тотығады:

6. Жану тотығу:

алкандардың қолданылуы

Отын ретінде
кеңінен
қолданыла
ды, іштен
жанатын
двигательд
ердің
отыны

қолданылуы

1-3 – өндірісте күйе

(1 – картрижи;

2 – резина;

3 – типографиялық бояу)

4-7 – органикалық заттар

(4 – еріткіштер;

5 – тоңазытқыштарда;

6 – метанол;

7 - ацетилен)

Бекіту.Бағалау

- Гептанның барлық изомерлерін құрып ата.
- Пентанның екі жақын гомологын жазып ата.
- Ауа бойынша тығыздығы 2 –ге тең көмірсутекті анықта.

Қорытындылау

- «INSERT» кестесінің белгілерін қоя отырып сабақты қорытындылау .

V - ТАНЫС	+ ЖАҢА	? - БІЛГІМ КЕЛЕДІ.	- ОЙЛАҒАН ОЙҒА КЕРІ

Үй тапсырмасы

Гептанның мысалында
алкандардың химиялық
қасиеттерін көрсететін реакция
теңдеулерін жаз.